

ne yükselme umudu taşımak (bu onları ideolojik açıdan kendi üstlerindeki yeni orta sınıfla özdeşleştirme yönüne çeker) ile sendika eylemlerine umut bağlamak (bu da onları kol emeğine dayalı işçi sınıfının geleneksel özelliği olan kollektivist görüşlere doğru çeker) arasında yalpalayacaklardır. Sonunda yapacakları seçim, terfi etmenin ne ölçüde gerçekçi bir umut olduğuna, sendikal eylemlerin ne ölçüde güçlü ve etkili olduğuna, işçi sınıfının diğer kesimlerinin eylemlerinin kendilerini ne ölçüde çektiğine bağlı olacaktır.

Bugün (1986'da), bu çelişkili eğilimler kendilerini şöyle ifade etmektedir: işçilerin bu kesimi kendi sendikalarıyla 1960'ların sonlarından önce olduğundan daha güçlü biçimde özdeşleşmiştir, ama sıra seçimlere gelince Muhafazakâr Parti'nin ve Liberal/Sosyal Demokrat İttifak'ın baş destekçisi olmayı da sürdürmektedir. Tipik bir örnek olarak, söz konusu işçiler 1970'lerin ortalarında sendikalarının Sendikalar Konfederasyonu'na (TUC) katılması doğrultusunda oy vermişler, ama sendikanın İşçi Partisi'ne katılması çağrısına, sendika militanlarının çoğunluğu bunu destekliyor olmasına rağmen, ezici çoğunlukla karşı çıkmışlardır.

Sosyalistler bu kademelerde aktif sendikacılar olmak zorunda ve, aynı zamanda, yeni orta sınıftan üzerlerine gelecek olan hem ideolojik, hem de yükselme olanağı baskılarını anlamak zorundadırlar. Bu durum, bazı yönleriyle, geçen yüzyılın sonunda sosyalistlerin vasıflı kol işçi sınıfı karşısındaki durumlarına benzemektedir. Vasıflı kol işçileri vasıfsız emekçiler kitlesinin bir hayli üstünde yaşam standartlarına sahiptiler ve ideolojik açıdan muhafazakâr eğilimler taşıyorlar, egemen sınıfın fikirlerini vasıfsız işçi kitlelerine akıtan bir kanal işlevi görüyorlardı. Buna rağmen, sınıfın en örgütlü kesimi (lonca türü, dar sendikalarda da olsa) bunlardı. Sosyalistler bir yandan bu tür örgütlerde aktif olmak, bir yandan da vasıflı işçilerin kendilerini varolan toplumu destekleyen 'işçi aristokratları' olarak görme eğilimine karşı ve vasıfsız işçilerle birlikten yana sürekli mücadele vermek durumundaydılar.

Gelgelelim, orta kademe beyaz yakalı tabakasında aktif olan sosyalistlerin durumu, iki açıdan, bugün daha kolaydır. Birincisi, sıradan beyaz yakalı işçilerin pek çoğu örgütlenmiştir; nesnel etkenler nedeniyle militanlık etmeleri orta kademekilere kıyasla genellikle daha zor da olsa, büyük çaplı mücadelelerde inisiyatif ve coşkularıyla güçlü bir unsur olurlar. İkincisi, pek çok beyaz yakalı işçinin kendilerini yan yana buldukları kol işçilerinin çok güçlü bir örgüt-

lenmeleri vardır. Bu örgütlenme, yeni orta sınıfın etkilerinin çekiciliğine karşı güçlü bir karşı-çekim merkezi işlevi görebilir.

Sonuç

İşçi sınıfının tarihi, sermaye birikimi yeni sanayilerin gelişmesine ve başka sanayilerin daralmasına yol açtıkça, sürekli bir değişimin tarihidir.

Bu değişimin her aşamasında sınıf sistemin dinamiği tarafından yeniden yapılandırılır, işçiler yeni alanlarda yoğunlaşırken eski yoğunluk alanları dağılır. Sözelimi, Engels 1844'te *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu*'nu yazdığında, ağırlıkla *tekstil* işçilerinden söz ediyordu. Yetmiş yıl sonra işçi sınıfından söz edenler, Glasgow, Belfast, Sheffield ve Kuzeydoğu İngiltere'de merkezi bir rol oynayan ağır sanayi işçilerini kastediyorlardı. 1930'ların sonlarına gelindiğinde, gelişmenin odak noktası yine değişiyor, otomotiv sanayii ile hafif sanayiye - Batı Midlands bölgesi ve Kuzey Londra'ya kayıyordu.

Böyle bir değişim her gerçekleştiğinde, sanayi örgütlenmesinin eski biçimlerine takılıp kalanlar değişimi sınıf temelinde anlamamaz hale gelirler. Örneğin, pek çok eski Çartist 1850'lerle 1870'ler arasında İngiliz ekonomisinde meydana gelen değişiklikleri kavrayamadıkları için egemen sınıf politikalarıyla barışıp Gladstone Liberalizmiyle uzlaştılar. Bir yüzyıl sonra, 1950'lerin sonunda yarı-vasıflı hafif sanayi ile otomotiv sanayinin gelişmesinin doruk noktasında, bu sanayilerdeki işçilerin 'burjuvalaştığı' görüşü moda oluyordu.

Bugün İngiltere'de yine, resesyonun etkilerinin daha da yoğunlaştırdığı böylesi bir değişim süreci yaşamaktayız. Önümüze bir kez daha, ya işçi sınıfının ya da bu sınıfın gücünün tükendiğini iddia eden teoriler çıkıyor.

Bu makalede amacım, sınıfın yapısında ve örgütlenmesinde yer almakta olan gerçek değişim hakkında bazı ipuçları sunmaktır. Bu, kaçınılmaz olarak, sınıfın nesnel yapısını ve belli anlarda egemen olan özgül tutumları anlatma çabasını gerektirmiştir. Ne var ki, bu, hareketli bir film den hareketli bir resim çıkarmak demektir. Sınıfın bilinci daima hareket halindedir, toplumun nesnel yapılarından çok daha hızlı değişmektedir. Her küçük zafer bazı insanlara yeni bir güven ve yeni bir anlayış kazandırır; her küçük yenilgi bir

Üç

İşçi sınıfı kime oy veriyor

Chris Harman

Devrimciler, seçmen davranışını inceleyen çözümleme yöntemlerine (*psephology*) karşı haklı bir güvensizlik beslerler. Seçim sonuçları ve kamuoyu yoklamaları insanların görüşlerinin kısmi yönlerine ilişkin durağan imajlar sunarlar; insanların çeşitli düşünme biçimlerini, belirli durumlarda (örneğin, mektup kutusundan çıkan bir oy pusulasıyla karşılaştıklarında) bir görüş, başka durumlarda (örneğin, bir işyeri toplantısında) oldukça farklı bir görüş dile getirmelerini görmezlikten gelirler. En önemlisi, düşüncelerin mücadele içinde değişebilecek olmasını hiçbir şekilde hesaba katmazlar. Bu yüzden, ideolojik statükonun nasıl değiştirilebileceğini göstermez, statüko-yu basitçe yansıtmakla kalırlar.

Ancak bu, bulgularının bizim hiç ilgimizi çekmeyeceği anlamına gelmez. Bazen ideolojik statükonun ne olduğunu bilmek, özellikle ciddi politik muarızlarımız kendi savlarını kısmen bunun yanlış bir yorumuna dayandırdıkları zamanlarda, önemli olabilir. Bu nedenle, *İngillire Kime Oy Veriyor* ad'lı yeni bir inceleme, seçim meraklılarının kutsal kitabı haline gelebilecek olmasına rağmen, oldukça ilginç bir çalışma.

İşçi Partisi 1983 genel seçimlerinden feci bir yenilgiyle çıkış-beri, tarihçi Eric Hobsbawm ile izleyicilerinin fikirleri solda muaz- zam yaygınlık kazandılar. Bu görüşlere göre, işçi sınıfının gelenek- sel sosyalist politikası dönüşü olmayan bir gerileme içindedir; That- herizm, bu gerilemeden yararlanarak, muhafazakârlık için yeni bir 'otoriter popülist' temel yaratmıştır; solun buna karşı mücadele ede- bilmesinin tek yolu, seçimlerde anti-Thatcher bir çoğunluk sağlaya- bilmek için orta sınıf parti ve hareketleriyle yeni bir ittifak kurmaktır.

İngillere Kime Oy Veriyor, Hobsbawm'cı temel savların bazı- larına karşı önemli ampirik veriler sunmaktadır. Bu çalışma, İngilte- re'de politikanın sınıfsal temelini kaybolmadığını, kol emeğine da- yalı işçi sınıfının "zaman zaman düşünülene göre politik açıdan bi- raz daha birleşmiş bir durumda" olduğunu, dolayısıyla

1983'te, "İşçi Partisi adına özellikle kötü geçen bu seçimler- de", Partinin hâlâ vasıflı işçilerin oylarının %51'ini, yarı-vasıflı ve va- sıfsız işçilerin oylarının %48'ini alabildiğini gösterir. Yine bu çalış- ma, değişmiş tüketim kalıpları ile konut mülkiyetinin işçiler üzerin- deki etkisinin yaygınca varsayıldığından çok daha az olduğunu gös- terir. Örneğin, Hobsbawm'un varsayımı şöyledir: "Geleneksel sos- yalist işçi partilerinin kol emeğine dayalı işçi sınıfından oluşan çe- kirdeği, yaşam standartlarının 1930'lar da iyi ücret alanların bile rü- yalarında dahi göremeyecekleri düzeylere ulaştığı onyıllar içinde dö- nüşüme uğramış ve bir ölçüde de bölünmüştür".

İnceleme, örneğin artık kendi evlerine sahip olmuş, eskiden İşçi Partisi'ne oy veren belediye konutu kiracılarının Muhafazakâr Parti'ye oy verme olasılığının evine sahip olmayanlardan daha yük- sek olmadığını gösterir. Ayrıca, 'otoriter popülist' savını neredeyse tamamen yok etmesi gereken bir noktaya daha dikkat çeker:

Muhafazakâr Parti'nin [1983 seçimlerinde] toplam destek düzeyi özellikle yüksek değildi. Parti'nin bugünkü yapı- sının 1922'de ortaya çıkışından bu yana yapılan 18 seçimin 10'unda Muhafazakâr Parti, Thatcher'ın Muhafazakârlarının 1983'te aldığından daha yüksek oranda oy almıştır.

Yazarlar, kol emeğine dayalı işçi sınıfını saptamak için genel- likle kullanılan rakamları alt kategorilere böldükleri içindir ki İngiliz politikasının sınıf temeline dayandığını teyid edebilmektedirler. Ge- nelde kullanılan rakamlarda kolla çalışan ücretli işçilere, hem kol

emeğine dayalı serbest çalışanlar ve küçük işadamları, hem 'ustaba- şılar ve teknisyenler' dahil edilir. Oysa, çalışmanın gösterdiği gibi, bu iki grup, geçimlerini kol emek-güçlerini satarak sağlayan kişiler- den her zaman belirgin ölçüde farklı şekilde oy kullanırlar.

En muhafazakâr sınıf küçük burjuvazidir... Bu durum, gele- neksel kol emeği ile kol emeği olmayan emek ayrılığını dar- madağın eder.

Ve 'ustabaşılar ve teknisyenler' oy kullanımı kalıpları bakımın- dan küçük işadamlarından ve işsizlerden ayrıldıkları halde, Muhafa- zakârlar'a oy verme eğilimleri çok belirgindir (kullandıkları oyların %48'i Muhafazakâr Parti'ye giderken, İşçi Partisi'ne yalnızca %26 düş- mektedir).

Çalışma, oy sonuçlarının analizinde de, genellikle 'beyaz yaka- lı', 'orta sınıf' seçmenler için aktarılan rakamları alt kategorilerine böler. 'Kol emeğine dayalı olmayan sıradan işçiler'i, 'maaşlılar' ola- rak adlandırdığı yüksek kademe beyaz yakalılardan ayırır. "Bir yan- da büro işçileri, satış işçileri ve sekreterler...görece düşük gelir dü- zeyine sahip ast mevkilerde çalışanlar ile, öte yanda menejerler, ida- reciler, kol emeğiyle çalışmayan işçilerin denetleyecileri, profesyo- neller ve yarı-profesyoneller" arasında bir ayırım yapar. "İkincilerin hepsi, sağlam bir iş güvencesi sunan, genellikle yüksek gelir sağla- yan...ve genellikle otorite kullanılan mesleklerdir".

'Kol emeğine dayanmayan sıradan işçiler' günümüzde nüfu- sun %24'ünü oluşturmaktadırlar. Sayıları 1964'ten bu yana %6 ora- nında artmıştır. Aynı dönemde, kol işçilerinin sayısı nüfusun %47'sin- den %34'üne düşmüştür. Ancak, kol işçileri ile kol emeğine dayalı olamayan sıradan işçiler birleştirildiğinde, bu incelemeye göre, hâlâ nüfusun %58'ini oluşturular. Beyaz ve mavi yakalı proletarya hâlâ çoğunluk sınıfıdır.

Aslında, gerçek dünyada, bu açıdan durum incelemenin gös- terdiğinden de daha iyidir; çünkü incelemenin 'maaşlılar' kategorisi fazlasıyla geniştir. Bu gruba, açıkça yeni küçük burjuvaziye ait olan yönetici türü insanlar (ve hatta bizzat burjuvazinin yöneticilik gö- revini yürüten kesimi) ile Marksist bir çözümlemede (emek güçlerini sattıkları, üretim araçları üzerinde denetime ve başka işçiler üzerin- de otoriteye sahip olmadıkları için) işçiler arasında sayılmaları gere- ken 'yarı-profesyonel' grupları (örneğin, sıradan öğretmenler, alt ka-

demede hemşireler) girmektedir. Verilen maaş rakamları herşeyi içine alan bu 'maaşlılar' kategorisinin ne kadar yetersiz olduğunu göstermektedir: 'Maaşlı' erkeklerin ortalama kazançları erkek kol işçilerinin ortalama ücretlerinden ancak %70 daha yüksek ('maaşlı' kadınların ortalama kazançları iste ancak %19 daha yüksek) olarak gösterilmektedir. Bunlar egemen sınıfın pek de kanaatkâr üyeleri olsalar gerek!

Bu nokta çok önemlidir; çünkü incelemenin iddiasına göre, 'maaşlılar' en hızlı büyüyen sınıftır (şu anda nüfusun %27'sini oluşturmaktadırlar ve kol işçilerinden ancak %7 daha azdırlar). Dahası, bu sınıf, hem Muhafazakâr Parti'nin hem de Liberal/Sosyal Demokrat İttifak'ının oylarının ana tabanı olarak görülmektedir. Dolayısıyla, İşçi Partisi'nin son iki genel seçimde düşük oranda oy almasının başlıca nedeni olarak en büyük iki sınıfın büyüklüğündeki değişim gösterilmektedir (yine de, üç partili bir sistemde İşçi Partisi'nin kol-la çalışan işçi sınıfı üzerindeki egemenliğinin hâlâ gelecek genel seçimlerin kazanılmasına temel oluşturabileceği ileri sürülmektedir).

Ama 'maaşlılar'ı oluşturan farklı grupların ayrıntılı bir çözümlemesi yapılırsa, bu incelemeninkinden çok farklı bir sonuç ortaya çıkar. Böylesi bir çözümleme nüfusun ancak yaklaşık %12'sinin ayrıcalıklı kesime (burjuvazinin menejerlik görevini yürüten kesimi ile 'yeni orta sınıf'), geri kalanının işçi sınıfı saflarına girdiğini gösterir.

İncelemenin yaklaşımı İngiltere'de sınıf ile politika arasındaki ilişkinin şu en önemli noktası kavrayamamaktadır: Sanayinin yeniden yapılanması, işçi sınıfının yanında ve nicelik açısından benzer yeni bir sınıfın gelişmesini *değil*, işçi sınıfının yeniden yapılanmasını yaratmıştır. Toplam nüfustaki oranları temelinde (bu kitapta verilen temel rakamları kullanarak) sınıf yapısına üç farklı yaklaşımı karşılaştırarak bunu görmek mümkündür (rakamlar % olarak verilmiştir):

	<i>Geleneksel/ Hobsbawmci</i>	<i>İngiltere Kime Oy Veriyor</i>	<i>Markstist Yaklaşım</i>
Egemen sınıf	?	-	23
Yeni orta sınıf	49	27	12
Eski orta sınıf	8	8	8
Ustabaşılar ve teknisyenler	-	7	7
Beyaz yakalı işçi sınıfı	-	24	36
Mavi yakalı işçi sınıfı	41	34	34
Toplam işçi sınıfı	41	58	70

Görüldüğü gibi, egemen sınıf *İngiltere Kime Oy Veriyor* adlı çalışmada tamamen kaybolmakta, geleneksel/Hobsbawm'cı çözümlemeye ise çok zaman görülmemektedir.

Sınıf yapısına ilişkin bu farklı tablolar İşçi Partisi'nin başarısızlığına ilişkin farklı açıklamalara temel oluşturlar. Geleneksel (ve Hobsbawm'cı) açıklamada, hem İşçi Partisi'nin işçi sınıfının desteğinin çoğunluğunu alamadığı, hem de gelişmekte olan orta sınıfa hitap edemediği söylenir. *İngiltere Kime Oy Veriyor*, aksine, İşçi Partisi'nin ('ustabaşılar ve teknisyenler' işçi sınıfının dışında bırakıldığında) kol işçilerinin çoğunluğunun desteğini aldığını gösterir. Ancak kitap, bu desteğin neden on yıl öncesine kıyasla daha düşük olduğunu açıklayamaz. Ayrıca, İşçi Partisi'nin 'kol emeğine dayanan sıradan' işçiler arasındaki desteğinin neden düşük düzeyde kaldığını da açıklayamaz. 1983'te kol emeğine dayanan işçilerin ancak %25'i (Muhafazakâr Parti'ye oy verenlerin yarısından biraz daha fazlası) oylarını İşçi Partisi'ne vermişlerdi.

Bu sorunun üstesinden gelememesi, İngiltere Kime Oy Veriyor adlı çalışmanın eninde sonunda geleneksel çözümleme yöntemlerini kullananlarınkine çok benzer politik sonuçlara varmasına yol açar: İşçi Partisi, 'maaşlılar'ın 'eğitilmiş' kesimine hitap eden 'liberal' değerleri (liberal değerlerin 'bilimsel' tanımına Ortak Pazar'ın desteklenmesi ve ırkçıların düşüncelerini ifade etme hakkının savunulması da girmektedir) ve Parti politikalarının bütün sınıflar açısından 'adilliliğini' vurgulamalıdır. Oysa, İşçi Partisi'nin zayıflığının çok daha kolay bir açıklaması daha vardır. *İngiltere Kime Oy Veriyor* şunun altını çizer:

Çalışma koşulları, değerler ve politik bağlar için yaşam tarzından daha temel belirleyicilerdir... Ücretli kol işçilerinin iş güvenliği görece daha azdır ve hastalık ödeneği ile emekli maaşı gibi yardımlardan görece daha az pay alırlar. Kendi çalışma koşulları üzerindeki denetimleri, yaptıkları iş üzerindeki inisiyatifleri azdır. Ayrıca, daha iyi para veren ve daha güvenli yöneticilik mevkilerine yükselme şansları görece daha azdır. Sonuç olarak, kol işçileri konumlarını bireysel eylemle düzelteceklerinden emin olamazlar. Umutlarını daha ziyade kolektif eyleme bağlamak zorundadırlar...

Bütün bunlar doğrudur. Ancak çok önemli bir nokta gözardı

edilmektedir. 'Eski' kol işçileri 'kollektif' değerleri benimseyip bir tür sol politikayla özdeşleme noktasına ancak mücadele deneyimiyle gelmişlerdi. 1850'lerden 1890'ların başlarına kadar işçilerin büyük çoğunluğu Gladstone'un bireyci Liberal Partisi'ne oy veriyorlardı. İşçi Partisi'nin ilk başarılı mücadelelerinden sonra bile işçilerin çoğunluğu hâlâ Muhafazakâr Parti'ye ya da Liberallere oy veriyorlardı.

İşçi sınıfını 'kollektif' değerlere ve İşçi Partisi'ne oy vermeye yönlendiren, üç mücadele dalgası olmuştu: 1880'ler sonuyla 1890'lar-da, 1910-26'da ve 1930'ların sonuyla savaş yıllarındaki dalgalar. Ağır sanayi ve tekstil sektörlerindeki 'eski' kol işçilerini, ve daha sonra da hafif sanayi, otomotiv sanayii gibi sektörlerdeki daha yeni işçi sınıfını İşçi Partisi'ne ilk yönelten bu mücadelelerin sağladığı deneyim olmuştu. Ne var ki, yeni işçi tabakalarını diğerlerinin ardından İşçi Partisi'ni desteklemeye çeken bu süreç 1950'ler ve 1960'larda, tam da 'sıradan' beyaz yakalı işçilerin muazzam ölçüde gelişmeye başladığı yıllarda, kesintiye uğradı.

Bunun nedeni, beyaz yakalı işlerdeki çalışma koşullarının 'kollektif' tutumları dışlıyor olması değildi. Ne de olsa, 1960'ların sonuyla 1970'lerin başlarında beyaz yakalı sendikacılık ile beyaz yakalı işçilerin eylemlerinde dev bir gelişme görülmüştü. Gelgelelim bu sendikal 'kollektivizm' politik kollektivizme yansımada. Niye?

İşçi Partisi'nin 1964 ile 1979 arası dönemde, tam da beyaz yakalı işçilerin militanlığının patladığı onbir yıl boyunca iktidarda olduğunu hesaba katmadan bu soruyu yanıtlamak imkânsızdır. Bu militanlık dalgası, büyük ölçüde, iktidardaki İşçi Partisi'nin kapitalizmyanlısı politikalarına tepki olarak doğmuştu. Dolayısıyla, çoğu sıradan beyaz yakalı işçinin ve alt kademe 'yarı-profesyonel'in politik açıdan İşçi Partisi'ni desteklemek için herhangi bir neden görmemeleri pek şaşırtıcı gelmemelidir.

İşçi Partisi solunda güçlü bir siyasi alternatif olsaydı, olaylar biraz farklı gelişebilirdi. Kol işçileri İşçi Partisi'ne karşı sol, sosyalist bir konumdan mücadele ederek, sıradan beyaz yakalı işçilerin sola doğru politikleştiği yeni bir politik atmosfer yaratabilirlerdi. Ancak bu gerçekleşmeyince, işyerlerindeki kollektif bir yaklaşım da kendi ni politika alanında ifade edemedi.

Bunu bir kez kavrayınca, İşçi Partisi lideri Neil Kinnock'un politikalarının niçin beyaz yakalı işçilerin çoğu kesimlerinin geçici desteğinden daha fazlasını kazanamadığını da görebiliriz. İşçi Partisi'nin

bugün kendisinin liberal/Sosyal Demokrat İttifak partilerinden farklı olmadığını gösterme çabaları bir kaç yıl içinde seçim kazanmaya yetecek kadar 'orta' oyları kendine çekmesi sonucunu doğurabilir. Ancak iktidara gelir gelmez, desteğini kazandığı beyaz yakalı işçileri hayal kırıklığına uğratabilecek politikalar uygulayacaktır.

Erik Olin Wright'ın Sınıflar kitabı üzerine

Alex Callinicos

Wright, çelişkili sınıfsal konumlar teorisini terkettiğini, ilkin 1985’de yayımlanan *Classes* (Sınıflar) adlı kitabında bildirmişti. Wright bu kitapta, teorisinin karşı karşıya bulunduğu sorunları sıralar. En önemli iki sorun şunlardır:

105

şiklik yapmaksızın kapitalist toplumlara olduğu gibi 'yaşayan sosyalist toplumlar'a da uygulanabilirdi... Ben devlet-sosyalisti toplumların 'gerçekten' kapitalist olduklarına inanmadığım için, teorisinin bu duyarsızlığı sorun olmaya devam etmektedir.

İkincisi, "çelişkili sınıfsal konumlar kavramı pratikte, sömürü ilişkilerinden çok, neredeyse tümüyle egemenlik ilişkilerine dayanıyordu".¹

Açık ki, elinizdeki derlemenin yazarları gibi, SSCB ile benzer ülkelerin bürokratik devlet-kapitalisti toplumlar olduklarına inanan kişiler ilk itiraz noktası geçerli değildir; aksine, bizim bakış açımızdan, çelişkili sınıfsal konumlar teorisinin bu toplumsal formasyonlara uygulanabilme potansiyeli teoriyi daha da güçlü kılar.

İkinci itiraz noktası, 1970'lerin sonlarında Ian Steedman'ın ve Piero Sraffa'nın diğer izleyicilerinin emek-değer teorisine yönelttikleri saldırılara Wright'ın verdiği karşılıklı bağıntılıdır. Wright'a göre, Sraffa'cılarının en önemlisi 1982'de Marks'ın sömürü kavramını emek-değer teorisinden ayırmaya çalışan *Genel Sömürü ve Sınıf Teorisi* başlıklı bir kitap yayınlayan John Roemer'di. Bu ayrımı yaparken, Roemer, başka görüşlerinin yanı sıra, sömürünün, sömürücüler doğrudan üreticiler üzerinde herhangi bir denetim sahibi olmadan, yalnızca piyasadaki mübadeleler temelinde ortaya çıkabileceğini kanıtladığını iddia ediyordu. Roemer daha sonra, çeşitli türde üretken aktif kıymetlere sahip olmayı sömürünün temeli haline getirerek Marks'inkinden daha genel bir sömürü teorisi kurmaya girişiyordu. Vardığı çarpıcı sonuç şöyleydi: 'Beceriye bağlı aktif kıymetler'e sahip olmaktan kaynaklanan ve daha çok beceriye sahip olanlar daha az beceri sahiplerinden daha yüksek maddi ödül aldığı sürece varolan, 'sosyalist sömürü' diye bir şey vardır. (Sömürünün bu biçimi 'sosyalist'tir, çünkü üretim araçlarında özel mülkiyetin kalkmasından sonra da varlığını sürdürecektir).²

Wright'ın verdiği ilk yanıt, (haksız bir biçimde) Sraffa'cılarının emek-değer teorisine yönelttikleri eleştirilerin doğruluğunu teslim etmek, ama sömürücülerin doğrudan üreticiler üzerindeki egemenliğinin sınıfsal sömürünün varlığının zorunlu bir koşulu olduğunda da ısrar etmekte. Böylece, sömürüyü "emek üzerindeki egemenlik ve artı-ürünlere el konulması yoluyla artı-emeğe el konulan bir toplumsal ilişki" olarak tanımlıyordu.³ Bununla birlikte, Wright'ın

bir çözümleme aracı olarak emek-değer teorisini fiilen terkettiği dik-kate alındığında, bu konum Roemer'in saylarına karşı dayanıklı bir savunma hattı değildir.

Wright *Sınıflar* da Roemer'in sömürü teorisini yeni bir sınıf anlatımının temeli yapmaya çalışır. *Sınıflar*'ın temel fikri şöyledir: "Sömürünün maddi temeli, üretken aktif kıymetlerin (genellikle mülkiyet ilişkileri olarak anılan) dağılımında yatar." Wright dört tür üretken aktif kıymet saptar: Emek-gücü, üretim araçları, örgütlenmeyle ilgili aktifler ve yetenekler. Bunların her birine özgül bir üretim tarzı denk düşmektedir. Emek-gücünün eşitsiz biçimde dağıldığı yerlerde feodalizm, üretim araçlarının eşitsiz dağıldığı yerlerde kapitalizm, örgütlenmenin eşitsiz olduğu yerde 'devletçilik' ve yeteneklerin eşitsiz biçimde dağıldığı yerlerde sosyalizm vardır.⁴

Yeteneklere sahip olmanın, yetenekli olanların yeteneksiz olanları sömürmesine olanak tanıyan bir mülkiyet biçimi olduğu fikri Roemer tarafından zaten gündeme getirilmişti. Wright'ın getirdiği yenilik ise, 'örgütsel aktif kıymetler' kavramını ("karmaşık bir işbölümünde üreticiler arasında koordineli bir işbirliği yaratılmasının koşulları") ortaya atmaktır. Menejerliğin gücünün temelini bunlar oluşturur: "Menejerler, örgütsel aktif kıymetleri fiilen denetlemeleri sayesinde, toplumsal artığın bir kısmını ya da hepsini denetlerler". Bu yüzden, menejerler emek ile sermaye arasında çelişkili bir sınıfsal konumda bulunmayıp, kapitalizm-sonrası 'devletçi' bir üretim tarzının potansiyel egemen sınıfı olurlar.

Wright, Rusya ile benzer ülkelerin 'devletçilik' ile sosyalizmi birleştiren 'devlet bürokratik sosyalizmi'nin örnekleri olduklarına inanmaktadır. Dolayısıyla, "proletaryanın, kapitalist toplumda sınıf iktidarı mücadelesinde kapitalist sınıfın tek ve hatta belki de evrensel ölçüde merkezi rakibi olduğu artık sorgulanamaz bir temel gerçek değildir."⁵

Bu savın sınıf analizi açısından doğurduğu temel sonuç, Wright'ın toplumsal yapıyı artık tamamen parçalanmış bir yapı olarak görmesidir:

Gerçek toplumların tek bir üretim tarzıyla tanımlanması ender rastlanan bir durum olduğuna göre, verili toplumların fiili sınıf yapıları birbiriyle kesişen karmaşık sömürü ilişkilerinden oluşur. Dolayısıyla, bazı konumların sömürünün bir boyutunda sömürücü, diğer bir boyutunda ise sömürü-

len olması mümkündür. Kapitalizmde yüksek vasıflı ücretli emekçiler (örneğin, profesyoneller) buna iyi bir örnektir: Sermayede herhangi bir aktif kıymetleri bulunmadığından kapitalist sömürüye tabidirler, aynı zamanda yetenek-sömürücüleridirler. Belli bir sınıf sisteminin genellikle 'yeni orta sınıf' olarak anılan konumları işte bunlardır.

Wright bu temelde en az oniki tane 'kapitalist toplumda sınıfsal konum' saptar: Görece tartışmalı olmayan dört konum (burjuvazi, küçük işverenler, küçük burjuvazi ve proleterler) ile hem sömürücü hem de sömürülen olan sekiz konum (uzman menejerler, uzman denetleyiciler, menejer olmayan uzmanlar, yarı-ehliyetli menejerler, yarı-ehliyetli denetleyiciler, yarı-ehliyetli işçiler, ehliyetsiz menejerler ve ehliyetsiz denetleyiciler).⁶

Bu savın arkasında politik bir dürtünün bulunması şaşırtıcı değildir:

Sınıf analizi sınıf yapısını basit bir kutuplaşma olarak görmekten bir kere uzaklaşıncı, sınıf ittifakları sorunu sınıf formasyonlarının çözümlenmesinde büyük önem kazanır. Örgütlü sınıf mücadelesi iki homojen, örgütlü kamp arasındaki bir çatışma biçimini ender olarak alır. Genel olarak rastlanan durum, ittifakların sınıflar, sınıf kesimleri ve, en önemlisi, çelişkili sınıfsal konumlar arasında kurulmasıdır.⁷

Kullanılan dil farklı olmasına rağmen, bu 'sınıf mücadelesi' (buna sınıf mücadelesi denebilirse) kavramı ile *Marxism Today*'de ve benzeri yerlerde ortaya atılan 'geniş demokratik ittifaklar' politikaları arasındaki temel benzerlikleri yakalamak zor değildir. Nitekim, Wright'ın *Sınıflar*'ını, 'analitik Marksizm'in ortaya çıkış ortamında değerlendirmek gerekir (bu, genel eğilimi Marksizmin yerine burjuva sosyal bilimlerini ve sosyal demokrat politikaları koymak olan ve en gelişkin şekliyle G.A. Cohen ile Jon Elster tarafından temsil edilen bir düşünce akınıdır).⁸ Bu akım, başka bir yerde tartıştığım ve burada ayrıntısına giremeyeceğim, tarihsel materyalizmle ilgili bazı genel sorunları ortaya atar.⁹ Yine de, Wright'ın yeni sınıf teorisinde benim görebildiğim temel zaafıya işaret etmeden geçemeyeceğim.

1) Wright'ın yeni sınıf tanımına temel oluşturan Roemer'in sömürü anlayışı tümüyle geçersizdir. Wright, klasik Marksizmde sö-

mürünün bir ilişki olduğu düşüncesini muhafaza eder ve şöyle yazar: "Roemer'in çözümlenmesinde, zenginlerin refahının nedensel olarak yoksulların yoksulluğuna bağlı olması saptanabildiği zaman zenginlerin yoksulları sömürdüğü söylenebilir - zenginler yoksullar yoksul olduğu için zengindir, yoksulların zararına zengindirler."¹⁰ Oysa, tam da bu görüş Roemer'in teorisinde yoktur. Roemer iki sömürü modeli ortaya koyar. Sömürünün eşitsiz değişimle özdeşleştirildiği ilk modelde, tek ilişkileri aynı pazar için üretim yapmak da olsa, aynı geliri elde etmek için daha az emek-zamanı harcayan üretici sömürücü, daha fazla emek-zamanı harcayan üretici ise sömürülendir.¹¹ İkinci modelde sömürü, 'uygulanabilceği varsayılan' alternatif bir toplum ölçü alınarak tanımlanır: bu topluma ulaşılsa varolan toplumdaki bir grubun (sömürülenler) durumu kötüleşirken, toplumun geri kalanının (sömürenler) durumunu iyileşecektir. Roemer'in iki grup arasındaki tek ilişki olarak neden sonra eklediği özellik, sömürücülerin sömürülenlere egemen olmasıdır.¹² Ne var ki, Wright'ın Roemer'in görüşlerini cazip bulmasının bir nedeni, tam da Roemer'in egemenliğin sömürünün zorunlu bir koşulu olduğunu yadsımasıydı!

Wright bu sorunların bazılarının elbette farkındadır. Dolayısıyla, Roemer'in ikinci modelinin "bir sınıfın emeğinin ürünlerine başka bir sınıfın el koymasını" ifade eden sömürüyü değil, "ekonomik baskıyı" tanımladığını ileri sürer. Dahası, Roemer'in, bir grup yetenekli yetenekleri tekeline aldığı ortaya çıkan 'sosyalist' yani yetenek sömürüsü keşfinin inandırıcı bir ilişki olmadığını kabul eder: "Yeteneğe bağlı aktif kıymetler mülkiyetinden, ilişkilerin niteliği hakkında sonuçlar çıkarılabileceği hiç açık değildir". Şaşırtıcıdır ama, "yetenek aktiflerine sahip olmanın... bir sınıf ilişkisinin temeli" olup olamayacağı konusundaki kuşkularına karşın, Wright "sınıfsal yapıların çözümlenmesinde yeteneğe bağlı aktif kıymetler kavramının korunmasında" ısrarlıdır.¹³

Sömürü tartışmalarında Roemer'in 'mülk-aktifler' yaklaşımından yararlanmasının sonucu, Wright'ın gelir farklılıklarını sömürünün, dolayısıyla sınıf uzlaşmazlıklarının belirtileri olarak görmeye başlamasıdır. Peter Meiksins'in gözlemlediği gibi, "çıkar çatışmalarından söz etmesine karşın, son tahlilde, bazı aktif kıymetleri *gelir açısından* sonuçlar doğurdıkları için oldukça önemli sayar. Üretim araçlarının denetiminin sonuçlarını örgütsel yani yetenek aktifleri üzerindeki denetimin sonuçlarıyla başka nasıl özdeşleştirebilir ki?"¹⁴ Böy-

lece Wright, sınıfı gelir farklılıklarıyla özdeşleştirme noktasına tehlikeli ölçüde yaklaşır. Bu durumda, oniki gruba ayrılmış biçimde bir sınıfsal yapı anlayışına varması ise pek şaşırtıcı gelmemelidir.

2) Marksist sınıf anlayışının bu şekilde neredeyse terkedilmesinin temel nedeni, Wright ile Roemer'in her biri sömürünün ayrı bir biçiminin temelini oluşturan çeşitli üretken aktif kıymetleri ayırmakta ısrar etmeleridir. Oysa, farklı aktifler üzerindeki denetimin kolayca ayrılabilceğini düşünmek hiç de akla uygun değildir. Bütün egemen sınıflar hem üretim araçları hem de emek-gücü üzerinde bir derece denetime sahiptirler. Dahası, doğrudan üreticilerin artı-emeğine el koymak için hem üretim araçları hem de emek-gücü üzerinde denetim sahibi olmak zorunludur. Farklı üretim tarzları arasında değişen unsur, bu iki denetim türünün derecesi ve ikisi arasındaki ilişkidir. Şöyle ki, köleci üretim tarzında sömürücüler hem emek-gücünü hem de üretim araçlarını denetlerler; feodal üretim tarzında sömürücüler ve sömürülenler her iki alanda da denetimi bir ölçüde paylaşırlar; kapitalist üretim tarzında ise sömürücüler üretim araçları üzerindeki tekellerini kullanarak emek-gücünü (piyasa yoluyla) denetlerler.¹⁵ Bu örneklerin hiçbirinde sömürü, sömürücülerin doğrudan üreticiler üzerindeki egemenliği temelinde tanımlanmaz. Ama hepsinde de, artı-emeğe el koyabilmek için bir ölçüde egemenlik uygulamak zorunludur (herşey bir yana, doğrudan üreticiler sömürüye karşı koyarlar), fakat bu daima üretim araçlarının denetimiyle bağlantılı olarak gerçekleşir.

3) 'Üretken aktif kıymetler'in diğer iki türü olan yetenek aktifleri ile örgütlenme aktifleri nedir? Wright'ın kendisi, yukarıda gördüğümüz gibi, yetenek-sömürüsü kavramının eleştirisini kabul eder. Wright, örgütsel-aktif-sömürüsü tezini çelişkili sınıfsal konumlar teorisindeki sözde zaafı, özellikle sömürünün egemenlikle özdeşleştirilmesi sorununu aşmak amacıyla gündeme getirmiştir. Oysa, birincisi, yukarıda işaret ettiğim gibi sömürü egemenlikten tamamen ayrılmaz. İkincisi, Wright zaten sınıfı ve sömürüyü basitçe egemenliğe indirgemiş değildi. Wright, menejerlerin denetledikleri işçilerden alınan artı-değerden bir pay aldıklarını, bunun ise sermayenin kendilerine tanıdığı yetkiyi 'sorumlu ve yaratıcı biçimlerde' kullanmalarını özendirmek için verildiğini ileri sürmüştü (bu kitapta daha önceki makalemden belirtildiği gibi). Wright, John Goldthorpe'un 'hizmet sınıfı'nın inisiyatif kullanmayı gerektiren güvenli mevkilerde bulundukları, dolayısıyla büyük maddi ödüllerden ya-

rarlandıkları şeklindeki önermesi üzerinde durarak, bu düşüncüyü daha da geliştirebilir.

Nitekim, Wright *Sınıflar*'da, örgütsel-aktif sömürüsü kavramına alternatif bir görüşü olarak, menejerlik konumunun "gözlemlemesi zor olan, ama çalışkanlık farklılıklarına çok hassas stratejik işler" in bir örneği olarak görülebileceğinin bilincindedir. Bu durumda 'stratejik işleri' yapanların yüksek gelirleri 'sadakat primleri' olarak görülebilir. Ne var ki Wright, "stratejik işler çözümlemesinden net sınıf ilişkileri çıkaramayacağımız" için bu alternatifini reddeder.¹⁶ Ama bu tür konumlar niçin "net sınıf ilişkileri" gerektirsin? Niye Wright'ın ilk başta düşündüğü gibi, çelişkili sınıfsal konumlar olmasınlar? Bunun cevabı, Wright'ın, menejerlerin işçileri sömürdüğü kapitalizm-sonrası 'devletçi' üretim tarzı düşüncesini kabul etmesinde yatmaktadır. Ne var ki, diğer 'yeni sınıf' teorisyenleri gibi Wright da bu üretim tarzının hareket yasalarını ortaya koyamamışlığı için, 'bürokratik kolektivizm' türü kavramların bütün kusurlarını da paylaşır.¹⁷

4) Wright'ın en güçlü yanlarından biri, entelektüel dürüstlüğü ve savlarının zayıf yanlarını kabul etmeye hazır olmasıydı. Farklı sınıf teorilerini ampirik olarak sınaama çabaları, onu, *Sınıflar*'ın getirdiği açıklamada görülen bazı zaafı kabul etmeye götürmüştü. Bu zaafılardan ikisini aktarmakta fayda vardır. Birincisi, Wright, "bu iki anlayış [Wright'ın eski ve yeni sınıf teorileri] arasındaki ampirik farklılıkları irdeleyen açıcı bir çözümlemede, ortaya konulan sonuçların göreceli yararlılıkları açısından oldukça belirsiz kaldığını" belirtiyor. İki teori de işçi sınıfı olarak neredeyse aynı insanları gösteriyordu.

İkincisi, farklı işçi sınıfı tanımlarının ilgili ampirik bir karşılaştırması, "ehliyet-sömürüsü kıstasının mantığının daha fazla araştırılması gerektiğini" düşündürüyordu. Wright, Roemer'den belirli yetenekleri tekelleştiren ehliyetlere sahip olmanın sömürünün bir temeli olduğu düşüncesini almıştı. Ne var ki, vasıflı işçilerin ampirik açıdan 'marjinal ehliyet sömürücüler' olarak nitelenebilmesinin ancak oldukça keyfi bir yaklaşım kabullenilerek mümkün olduğunu görüyordu. Bu durumda Wright "daha fazla teorik araştırmaya gerek olduğu" sonucuna varırken, daha basit bir sonuç, 'yetenek-sömürüsü' düşüncesini bütünüyle terketmek olabilir.¹⁸

Daha genel olarak, Wright'ın ilk baştaki çelişkili sınıfsal konumlar teorisini terketmesinin nedenleri inandırıcı değildir. Wright'ın

onun yerine gündeme getirdiği teori, burjuva sosyal biliminkine çok benzer bir sınıfsal yapı anlayışının, toplumu birbiriyle örtüşen gruplar kümesine indirgeyen bir anlayışın kabul edilmesini gerektirir. Çeşitli ayrıntı noktalarında Sınıflar'da ilgiye değer çok şey bulunurken, kitabın temel yönelimi, onu, sosyalistlerin bu zor zamanlarında akademik solun topluca politik ve entellektüel geri çekilişlerinin yeni bir örneği durumuna düşürmektedir.

Dipnotlar

Giriş

- (1) Bkz. N. Carlin ve I. Birchall, 'Kinnock's Favourite Marxist - Eric Hobsbawm and the Working Class', *International Socialism* 2:21 (1983); A. Callinicos, 'The Politics of Marxism Today', *International Socialism*, 2:29, E. Wood, *The Retreat from Class* (Londra 1986).
- (2) A. Gamble, 'Crawling from the Wreckage', *Marxism Today*, Temmuz 1987, s. 15-16.
- (3) Bkz. J. Goldthorpe ve diğerleri, *The Affluent Worker in the Class Structure* (Cambridge, 1969).
- (4) Statü kavramını irdeleyen bir eleştiri için bkz. *Greek World* (London, 1981), s. 85-96.
- (5) *The Guardian*, 15 Haziran 1987. Crewe'un 1987 genel seçimiyle ilgili rakamları, vasıflı kol işçileri kategorisinde Muhafazakâr Parti'nin desteğinin %4 arttığını, İşçi Partisi'nin %1'lik bir kayba uğradığını gösteren Gallup/BBC anketine dayanıyordu. Aynı şekilde, sandık sonrası sorulara dayanan Harris/ITN anketinde ise İşçi Partisi'nin vasıflı kol işçilerinden aldığı oy yüzdesi %3 kadar çıkıyordu ve Muhafazakâr Parti'den yalnızca bir puan daha düşüktü. Bkz. J. Curtice, 'Must Labour Lose?', *New Society*, 19 Haziran 1987.
- (6) Bkz. A. Heath ve diğerleri, *How Britain Votes* (Oxford, 1985) ve Chris Harman'ın bu derlemede yeniden basılan değerlendirmesi 'How The Working Class Votes'.
- (7) S. Aronowitz, *False Promises* (New York, 1973), s. 292.
- (8) Mesleklere dayalı sınıf anlayışının başka eleştirileri için bkz. E.O. Wright, *Class Structure and Income Determination* (New York, 1979).
- (9) G. Kitching, 'A Reply to Ellen Meiksins Wood', (*New Left Review* 163 (1987), s.123.
- (10) P. Townsend ve diğerleri, *Poverty and Labour in London* (Londra, 1987), s. 46 ve 49.
- (11) Wright, *Class Structure*, s.7-8. Ayrıca bkz. Ste Croix, s. 90-1.
- (12) Örneğin, bkz. A. Callinicos, *The Revolutionary Ideas of Karl Marx* (Londra, 1983) ve *Making History* (Oxford, 1987); C.

Harman, 'Base and Superstructure', *International Socialism*, 2:32 (1986); G.D. Cohen, *Karl Marx's Theory of History - a Defence* (Oxford, 1978).

- (13) Ste Croix, s. 43.
- (14) Wright, *Class Structure*, s. 17.
- (15) K. Marx, *Capital I* (Harmondsworth, 1976), s. 574-5.
- (16) R. Samuel, 'Workshop of the World: Steam Power and Hand Technology in Mid-Victorian Britain', *History Workshop* 3 (1977), s. 45 ve başka yerler.
- (17) Bkz. özellikle P.M. Gordon ve diğerleri, *Segmented Work, Divided Workers* (Cambridge, 1982).
- (18) Townsend ve diğerleri, s. 12-5, 46 ve başka yerler.
- (19) Labour Research Department, *Bargaining Report on London Weighting Payments* (1987).
- (20) Örneğin bkz. P. Massey, 'The Shape of Things to Come', *Marxism Today*, Nisan 1983 ve 'The Contours of Victory', *Marxism Today*, Temmuz 1983.
- (21) Aktaran T. Tothstein, *From Chartism to Labourism* (Londra, 1983), s. 183-4.
- (22) Bkz. D. Gluckstein, *The Western Soviets* (Londra, 1985).
- (23) Bkz. R. Croucher, *Engineers at War 1939-45* (Londra, 1982).

1. Bölüm: 'Yeni Orta Sınıf' ve Sosyalist Siyaset

Bu makalenin ilk taslağı üzerine yorumları ve eleştirileri için Pete Goodwin ile Chris Harman'a minnettarım. 1983'te Skegness'teki Sosyalist İşçi Partisi toplantısında yeni orta sınıf üzerine yaptığım bir konuşmanın ardından çıkan tartışmanın da çok yardımı oldu. Son olarak, makaleyi bu derleme için yeniden gözden geçirirken Peter Marsden'in düzeltme önerilerinden de çok yararlandım.

- (1) K. Marx ve F. Engels, *Selected Correspondence* (Moskova, 1965), s. 327.
- (2) K. Marx, *Capital III* (Moskova, 1971), s. 791.
- (3) K. Marx, *Capital II* (Moskova, 1956), s. 33.
- (4) K. Marx, *Capital III*, s. 879.
- (5) Bkz. Cohen, s. 73-7 ve Ste Croix, s.43 ve devamı, s. 57-69 ve

85-96.

- (6) Ste Croix, s. 51.
- (7) Bkz. R. Scase, 'The Petty Bourgeoisie and Modern Capitalism', derleyenler: A. Giddens ve G. Mackenzie, *Social Class and the Division of Labour* (Cambridge, 1982).
- (8) G. Routh, *Occupation and Pay in Great Britain 1906-79* (Londra, 1980), s. 4.
- (9) Routh, s. 40.
- (10) *Financial Times*, 28 Kasım 1981.
- (11) Örneğin, bkz. R. Bahro, *Socialism and Survival* (Londra, 1982) ve A. Gorz, *Farewell to the Working Class* (Londra 1982).
- (12) J. Goldthorpe, 'On the Service Class, its Formation and Future', Giddens ve Mackenzie, s. 172.
- (13) Routh, s. 5.
- (14) Routh, s. 6.
- (15) Routh, s. 124.
- (16) Bu makalenin 1983'te ilk yayımlanışından beri Wright çelişkili sınıfsal konumlar teorisini terketmiştir: bkz. E.O. Wright, *Classes* (Londra, 1985). Bu kitapta anlatılan 'yeni orta sınıf' çözümlemesi, ekte ele alınan ve biraz teknik nitelikli savlara gönderme yapmadan da anlaşılabilir.
- (17) K. Marx, *Theories of Surplus Value*, Cilt 1 (Moskova, 1963), s. 152.
- (18) Marx, *Theories of Surplus Value*, Cilt 1, s. 157.
- (19) Bkz. I.I. Rubin, *Essays on Marx's Theory of Value* (Detroit, 1972) ve E. Mandel'in *Capital II* (Harmondsworth, 1978) için giriş yazısı, s. 38-46.
- (20) Marx, *Capital III*, Bölüm 16.
- (21) Marx, *Capital II*, s. 135-6 ve devamı.
- (22) Marx, *Capital II*, s. 153.
- (23) N. Poulantzas, *Classes in Contemporary Capitalism* (Londra, 1975). Poulantzas bu iddiayı, beyaz yakalı çalışanların, kol emeğinden daha çok zihinsel bir emek harcadıkları için, ideolojik ve politik açılardan burjuvaziye doğru çekildikleri fikrine dayandırır. Bu, 'kollektif işçi'nin parçası olan ve dolayısıyla üretken emek harcayan beyaz yakalı çalışanlar (teknisyenler ve diğerleri) için de geçerlidir. Erik Olin Wright'ın işaret ettiği gibi, "sonunda, Poulantzas'ın

benimsediği işlem, ideolojinin kendisini sınıfın belirleyici ölçütü haline getirir" (*Class, Crisis and the State* (Londra 1978), s. 59). Böylece sınıf, üretim ilişkilerine bağlılığından kurtulur.

Burada çarpıcı olan, Poulantzas'ın sınıf kavramı ile burjuva sosyologların kullandıkları sınıf kavramı arasındaki benzerliktir. Örneğin, David Lockwood, büro işçileriyle ilgili incelemesi *The Blackcoated Worker* (Londra, 1958) adlı kitabında, Max Weber'in 'statü' kavramını (toplumsal hiyerarşide bireylerin yer aldıkları *düşünülen* konum) kullanır. Lockwood, büro işçilerinin orta sınıfa özgü 'statü konumları' nedeniyle proletaryanın bir parçası sayılmayacaklarını ileri sürer.

Genç İngiliz sosyologlarının önde gelen ismi Anthony Giddens, beyaz yakalı çalışanları işçi sınıfından ayırmak amacıyla başka bir Weberci kavramı, pazar kapasitesi kavramını kullanır. Beyaz yakalı çalışanların pazar kapasitesi (eğitilmiş olmaları) sınıfsal konumlarını hem üretim araçlarına sahip olan burjuvaziden, hem de kol emek-gücünün sahibi alan işçilerden ayırır (bkz. A. Giddens, *The Class Structure of the Advanced Societies*, ikinci basım, Londra, 1981). Ancak, bu çözümleme büro işçilerinin ve göreceğimiz gibi konumlarını eğitimlerine borçlu olmayan pek çok üst düzey beyaz yakalı çalışanın durumuna uymaz. İlginçtir ki, Giddens, Poulantzas'ın, "sınıfların ideolojik ve politik ilişkilere" girmeden önce ekonomik olarak oluşmuş sayılabilecekleri" görüşüne ilişkin "inandırıcı eleştirisini" onaylamaktadır (Giddens, s.303).

(24) Wright, *Class, Crisis and the State*, s. 55.

(25) K. Marx, 'Results of the Immediate Process of Production', *Capital I*'e ek (Harmondsworth, 1976), s. 1039-40.

(26) Marx, *Capital III*, s. 292.

(27) Marx, *Capital III*, s. 293-4.

(28) Wright, *Class, Crisis and the State*, s. 49-50.

(29) Mandel, *Capital'e* giriş, s. 47.

(30) Mandel, *Capital'e* giriş, s. 47-8; bkz. destekleyici alıntılar için s. 48'deki not ve s. 59.

(31) Aktaran Lockwood, s. 20.

(32) Aktaran Lockwood, s. 20, 1878'de yayımlanan bir

elkitabından.

(33) B.G. Orchard, 1871, Aktaran Lockwood, s. 27.

(34) Tabloyu Lockwood hazırlamıştır.

(35) Lockwood, s. 36-7.

(36) H. Braverman, *Labour and Monopoly Capital* (Londra ve New York, 1974).

(37) M. Crozier, *The Bureaucratic Phenomenon* (Londra, 1964), kısım 1.

(38) Routh, s. 42. Elbette 1971'den beri, özellikle bugünkü resesyonun sonucunda, inalat işçilerinin sayısında belirgin bir düşüş görülmüştür.

(39) Marx, *Theories of Surplus Value*, Cilt 1, s. 227.

(40) Bkz. S. Heath, *Social Mobility* (Londra, 1981).

(41) Mandel, *Capital'e* Giriş, s. 51.

(42) M.P. Kelly, *White-Collar Proletariat* (Londra, 1980), s. 71.

(43) B. ve J. Ehrenreich, 'The Professional-Managerial Class' ve buna karşılık olarak yazılan makaleler, derleyen P. Walker, *Between Labour and Capital* (Hassocks, 1979).

(44) Wright, *Class, Crisis and the State*, Bölüm 2.

(45) Walker, s. 12'de Ehrenreich.

(46) Walker, s. 14'te Ehrenreich.

(47) Walker, s. 16-8'de Ehrenreich.

(48) Walker, s. 14'te Ehrenreich.

(49) Walker, s. 18'de Ehrenreich.

(50) A. Szymanski, 'A critique and Extension of the Professional-Managerial Class', Walker, s. 50-51.

(51) B. J. Ehrenreich, 'Rejoinder', Walker, s. 331-2 ve not 13.

(52) Bu örnek için Chris Harman'a teşekkür ederim.

(53) Bkz. Cohen, s. 217-25 ve J. Scott, *Corporations, Classes and Capitalism* (Londra, 1979).

(54) E.O. Wright, 'Intellectuals and the Class Structure of Capitalist Society', Walker, s. 194.

(55) Wright, *Class, Crisis and the State*, s. 61

(56) Wright, *Class, Crisis and the State*, s. 73-4.

(57) Wright, *Class, Crisis and the State*, s. 63

(58) Wright, *Class, Crisis and the State*, s. 80-1. Ayrıca bkz. Wright'ın denemesi, Walker.

(59) Wright, *Class, Crisis and the State*, s. 81.

(60) Wright, *Class, Crisis and the State*, s. 91.

- (61) Bkz. C. Barker, 'The State as Capital', *International Socialism* 2:1 (1978).
- (62) G. Carchedi, 'On the Economic Identification of the New Middle Class', *Economy and Society* 4:1 (1975), s. 24.
- (63) S.A. Marglin, 'What do Bosses do?', derleyen A. Gorz, *The Division of Labour* (Hassocks, 1976) s. 29.
- (64) J. Scott, *The Upper Classes* (Londra, 1982), s. 29.
- (65) *Department of Employment Gazette*, Mart 1983.
- (66) Carchedi, s. 24.
- (67) Goldthorpe, Giddens ve Mackenzie, s. 168-9.
- (68) R.E. Pahl ve J.T. Winkler, 'The Economic Elite', derleyen A. Giddens ve P. Stanworth, *Elites and Power in British Society* (Cambridge, 1974), s. 114. Ayrıca bkz. Scott, *Corporations*, passim.
- (69) J. Goldthorpe, 'On the Service Class, its Formation and Future', Giddens ve Mackenzie, s. 170.
- (70) Bkz. Scott, *Upper Classes*, Bölüm 6 ve 7 ile Giddens ve Stanworth, passim.
- (71) T. Bilton ve diğerleri, *Introducing Sociology* (Londra, 1981), s. 83.
- (72) E.O. Wright, 'The Value Controversy and Social Research', I. Steedman ve diğerleri, *The Value Controversy* (Londra, 1981), s. 71-2. Ayrıca bkz. E.O. Wright, *Class Structure and Income Determination* (New York, 1979), s. 138.
- (73) J. Westergaard ve H. Resler, *Class in a Capitalist Society* (Harmondsworth, 1976), s. 72-96.
- (74) Routh, s. 46.
- (75) S. Aronowitz, 'The Professional-Managerial Class or Middle Strata', Walker, s. 218.
- (76) Routh, s. 9 ve 16.
- (77) Westergaard ve Resler, s. 95.
- (78) A. H. Halsey ve diğerleri, *Origins and Destinations* (Oxford, 1980), s. 205-6.
- (79) J. Goldthorpe ve diğerleri, *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain* (Oxford, 1980), s. 42-6.
- (80) Goldthorpe ve diğerleri, s. 54-7.
- (81) Giddens ve Mackenzie, s. 172-4'te Goldthorpe.
- (82) Goldthorpe ve diğerleri, s. 76 ve devamı.
- (83) Goldthorpe ve diğerleri, s. 59.

- (84) R. Samuel, 'The SDP and the New Political Class', *New Society*, 22 Nisan 1982.
- (85) Giddens ve Mackenzie, s. 80'de Goldthorpe.
- (86) Giddens ve Mackenzie, s. 183'te Goldthorpe.
- (87) Giddens ve Mackenzie, s. 184'te Goldthorpe.
- (88) Walker, s. 42'de Ehrenreich.
- (90) Samuel, *New Society*, 22 Nisan 1982.
- (91) *New Statesman*, 4 Aralık 1981.
- (92) S.E. Finer, *The Changing British Party System* (Washington, 1980), s. 40-55. Ama bkz. yine bu derlemede yer alan Chris Harman'ın makalesi 'How The Working Class Votes'.
- (93) Aktaran Finer, s. 53.
- (94) G. Stedman-Jones, 'Marching into History?', *The Socialist*, Ocak/Şubat 1982.
- (95) Stedman-Jones, *New Socialist*, Ocak/Şubat 1992.
- (96) Bu sürecin en iyi incelemesi hâlâ B. Hindess'in, *The Decline of Working-Class Politics* (Londra, 1971)'dir.
- (97) Bkz. J. Bearman, 'An Anatomy of the Bennite Left', *International Socialism* 2:6 (1979), S. Cockerill, 'Reply to Left Reformism', *International Socialism* 2:8 (1980) ve P. Green, 'Alternative' and 'Socialist' Economic Strategies', *International Socialism* 2:13 (1981).
- (98) Giddens ve Mackenzie, s. 180-1'de Goldthorpe.
- (99) *Financial Times*, 15 Aralık 1982.
- (100) *Financial Times*, 15 Aralık 1982.
- (101) *The Times*, 23 Ağustos 1982.
- (102) J. Gyford, 'The New Urban Left', *New Society*, 21 Nisan 1983.
- (103) A. Gould, 'The Salaried Middle Class in the Corporatist Welfare State', *Policy and Politics*, 21 Nisan 1983.
- (104) Gould, *Policy and Politics* 9:4, s. 415.
- (105) *Financial Times*, 15 Aralık 1982.
- (106) Bkz. A. Gamble, *Britain in Decline* (Londra, 1981) ve B. Rowthorne, 'The Past Strikes Back', *Marxism Today*, Ocak 1982.
- (107) C. Sparks, 'The Reformist Challenge', *International Socialism* 1:97 (1977).
- (108) Sue Cockerill ve Pete Goodwin'e bu noktayı belirttikleri için teşekkür ederim.

- (109) M. Davis, *Prisoners of the American Dream* (Londra, 1986), s. 211 ve 234.
 (110) Davis, s. 213, 217-8 ve 226-8.
 (111) Bkz. Davis, Bölüm 6 ve P. Green, 'Contradictions of the American Boom', *International Socialism* 2:26 (1985).
 (112) Bkz. Szymanski, s. 60-5 ve Aronowitz, s. 233-42.
 (113) Yazarın Halk Cephesi stratejisine sempatisinden bir ölçüde etkilenen bir açıklama için bkz. F. Claudin, *The Communist Movement* (Harmondsworth, 1975); ayrıca, D. Hallas, *The Comintern* (Londra, 1985).

Bölüm 2:

Resesyondan Sonra İşçi Sınıfı

- (1) Bkz. Edmonds'un 1 Eylül 1986'da TUC Kongresi'nde yaptığı konuşma ve ayrıca Bea Campbell'le Eylül 1986 tarihli *Marxism Today*'deki görüşmesi.
 (2) Philip Bassett, *Strike Free: New Industrial Relations in Britain* (Londra, 1986).
 (3) *Marxism Today*, Mart 1986 s. 9.
 (4) *Marxism Today*, Ekim 1982, s. 11.
 (5) Örneğin bkz. John Atkinson, *IMS Review*, Cilt 1, Yaz 1985 ile John Atkinson ve Denis Gregory, *Marxism Today*, Nisan 1986.
 (6) İmalat sanayi artı enerji ve su hizmetleri.
 (7) *Department of Employment Gazette*, Şubat 1986. Nigel Harris, imalat işleriyle ilgili olarak 4,5 milyon gibi çok daha düşük bir sayı verir, 'What to do about London: the strategies of the GLC 1981-86', *International Socialism* 2:31.
 (8) Böyle bir ayırımdan yararlanan, 1970'lerin sonlarındaki iş kayıplarıyla ilgili bir çözümleme için bkz. D. Massey ve R. Meehan, *Anatomy of Job Loss* (Londra, 1982).
 (9) E. Batstone ve S. Gourlay, *Unions, Unemployment and Innovation* (Oxford, 1986).
 (10) *Economic Trends* 1986.
 (11) *Employment Gazette*, Ocak 1986.
 (12) Paul Roots, 'Collective bargaining: opportunities for a new approach', *Warwick Papers in Industrial Relations*, No: 5, Nisan 1986.

- (13) *Financial Times*, 13 Mart 1986.
 (14) Batstone ve Gourley, s. 53.
 (15) İngiltere'deki yerel imalat birimlerinin istihdam büyüklüğüne göre çözümlemesi, *Business Monitor* 1975 ve 1984.
 (16) Daniel ve Millward, *Workplace Industrial Relations in Britain* (Londra, 1983, s. 218).
 (17) Batstone ve Gourlay, s. 72.
 (18) Batstone ve Gourley, s. 82.
 (19) B. Willey, *Union recognition and representation in Engineering*, EEF, Mart 1986.
 (20) D. F. Wilson, *The Dockers*, s. 312.
 (21) *Classification of Occupations 1980*, OPCS.
 (22) *Social Trends* 1982, Tablo 4.8.
 (23) *Social Trends* 1986, Tablo 4.11.
 (24) Heath, Jowell ve Curtice, *How Britain Votes* (Oxford, 1985).
 (25) Goldthorpe ve Payne, 'Trends in intergenerational class membership', *Sociology*, Cilt 20, Şubat 1986.
 (26) Heath, Jowell ve Curtice, s. 14.
 (27) *Social Trends* 1986, Tablo 4.23.
 (28) *Social Trends*, 1986, Tablo 10.15. İlginç bir durumdur ki, futbol dahil spor karşılaşmalarına giden menejer-profesyonel grubu üyelerinin oranı vasıflı kol işçilerinden daha yüksek, yarı-vasıflı ve vasıfsız kol işçilerinin ise iki katıdır. bkz. Tablo 10.12.
 (29) Goldthorpe ve Payne.
 (30) Universities Central Council on Admissions, aktaran *Social Trends*, 1986.
 (31) *How Britain Votes*, s. 34-38.
 (32) *National Readership Survey*, 1984, *Social Trends* 1986, Tablo 10.9. Tabloda kolla çalışan işçi sınıfından okurlarla ilgili kesin rakamlar yer almaz, çünkü sıradan, kolla çalışmayan ve vasıflı kol işçilerinin hepsini bir arada değerlendirmektedir.
 (33) British Social Attitudes Survey, 1984, *Social Trends*, 1986, Tablo 1.9.
 (34) *Financial Times*, 28 Ağustos 1986.
 (35) *Marxism Today*, Eylül 1986, s. 17-18'deki görüşme.
 (36) A. Bollard, 'Technology, economic change and small firms', *Lloyds Bank Review*, Ocak 1983.

- (37) Atkinson ve Gregory, s. 13
 (38) Atkinson ve Gregory, s. 14.
 (39) Batstone ve Gourlay, s. 8.
 (40) IDS *Focus* No: 39, Mayıs 1986.
 (41) Bkz. Batstone ve Gourlay'deki sendikalaşma oranı ve part-time çalışmadan yararlanma üzerine tablolar.
 (42) Batstone ve Gourlay, s. 113.
 (43) *Focus*, No: 39, Mayıs 1986.
 (44) Batstone ve Gourlay, s. 112.
 (45) Batstone ve Gourlay, s. 116.
 (46) Aktaran *Socialist Worker*, 23 Eylül 1986, s. 13.
 (47) Bkz. E.A. Nordinger, *The Working Class Tories* (Londra, 1967).
 (48) D. Lockwood, *Blackcoated Worker* (Londra, 1958).
 (49) Crozier, *World of Office Work* (Chicago, 1971), s. 17.
 (50) Lockwood.
 (51) Crozier, s. 16.
 (52) Crozier, s. 18.
 (53) Crozier, s. 17.
 (54) Örneğin, Goldthorpe ve Payne.
 (55) Giddens ve Mackenzie'de Goldthorpe.
 (56) *Social Trends*, 1982, Tablo 4.8.
 (57) *Classification of Occupations*, POCS, 1980.
 (58) Crompton ve Jones, s. 20
 (59) Crompton ve Jones, s. 20.
 (60) Crompton ve Jones, s. 186.
 (61) Crompton ve Jones, s. 186.
 (62) Crompton ve Jones, s. 186.
 (63) N. Nicholson, G. Ursell ve P. Blyton, *The Dynamics of White Collar Trade Unionism* (Londra, 1981), s. 175.
 (64) Kaynak: G.S. Bain ve R. Price, *Profiles of Unions Growth*.
 (65) Willey.
 (66) Heath ve diğerleri, Tablo 3.2.
 (67) *Social Trends* 1986, Tablo 5.2.
 (68) Crompton ve Jones, s. 57.
 (69) Crompton ve Jones, s. 78.
 (70) Crozier, s. 33-4.
 (71) Crozier, s. 137.
 (72) Nicholson, Ursell ve Blyton, s. 119.

- (73) Bkz. A. Rogers, *International Socialism* 2:32 ve Jones, s. 156.
 (74) İlginçtir, beyaz yakalı sıradan kadın işçiler, neredeyse değişmez biçimde evlilik aracılığıyla üst sınıflara geçişleri konu alan Mills ve Boon romanlarının okurlarının büyük çoğunluğunu oluşturmaktadırlar - bkz. George Paizis, yayımlanmamış doktora tezi.
 (75) Nicholson, Ursell ve Blyton.
 (76) Batstone ve Gourlay; küçük işyerlerinin militanlığı, herhalde, kişi başına düşen iş yükünün en çok arttığı iki kesimde - Sosyal Yardım Bakanlığı ile Çalışma Bakanlığı - yer almalarından kaynaklanıyordu.
 (77) *Department of Employment Gazette*, Mayıs 1986'da 1985 yılı için İşgücü Anketi. Heath ve diğerleri, kendi değişleriyle 'maaşlılar'ın erkeklerin %30'unu, kadınların %23'ünü oluşturduğunu, 1964'te kolla çalışan sınıfın yaklaşık üçte birini bugün 'hemen hemen aynı büyüklükte' olduğunu iddia edecek kadar ileri giderler (s.35). Goldthorpe ile Payne'in 'hizmet sınıfı' bundan daha küçüktür: 31 ile 75 yaş arasındaki erkeklerin %18'ini, kendi tanımlarına uygun olan kolla çalışan işçi sınıfının ise ancak yaklaşık % 30'unu oluşturur.
 (78) Bu deneyimlerin bazılarının eksik olmakla birlikte ilginç bir anlatımı için, bkz. B. ve J. Ehrenreich, P. Walker'da.
 (79) Nicholson, Ursell ve Blyton, s. 121.
 (80) Bunun nasıl işlediğini ayrıntılarıyla açıklamayı amaçlayan bir girişim için bkz. Eric Olin Wright, 'The Value Controversy and Empirical Research', Ian Steedman ve diğerleri, *The Value Controversy* (Londra 1981).
 (81) *Social Trends*, 1986, Tablo 5.5. Elbette ücret düzeyleri sınıfı tek başına belirlemez: Bazı işçiler görece daha yüksek ücret alabilirler ve yine de, yeterince vasıflı ve üretken oldukları takdirde sömürülürler. Bu, örneğin, pek çok bilgisayar programcısı ve sistem analisti açısından geçerli bir durumdur.
 (82) *Social Trends*, s. 96.
 (83) *Social Trends*, s. 101.
 (84) *Social Trends*, s. 137-8.
 (85) Goldthorpe ve Payne.

- (86) John Child ve Bruce Partridge, *Lost managers: Supervisors in Industry and Society* (Cambridge, 1982), s. 3.
- (87) Crompton ve Jones, s. 195.
- (88) Nicholson ve diğerleri, s. 119.
- (89) Nicholson ve diğerleri, s. 175
- (90) Nicholson ve diğerleri, s. 122
- (91) Nicholson ve diğerleri, s. 179
- (92) Nicholson ve diğerleri, s. 179
- (93) Crompton ve diğerleri, s. 193.
- (94) Crompton ve diğerleri, s. 156.
- (95) Nicholson ve diğerleri, s. 179
- (96) Nicholson ve diğerleri, s. 179
- (97) Nicholson ve diğerleri, s. 179
- (98) Nicholson ve diğerleri, s. 107.
- (99) Örneğin, 1970'lerin ortalarında öğretim dereceleri arasındaki büyük farklılıklara uygun olarak bir 'kariyer yapısı' ortaya koymayı deneyen Houghton Raporu'nun temeli budur.
- (100) Crompton ve Jones, s. 65.

Ek:

Erik Olin Wright'ın Sınıflar'ı

- (1) E.O. Wright, *Classes* (Sınıflar) (Londra, 1985), s. 55-6. Genel olarak bkz. s. 51-7. Başka ve daha önemsiz sorunlar da 'yarı-özerk çalışanlar' kavramı etrafında dönmektedir. Örneğin, Wright, yarı-özerk çalışanların, orta kademedeki menejerlerle denetçilerin tanımlanabileceği gibi "içsel bakımdan tutarsız çıkarılara sahip" bir kesim olarak tanımlanamayacağını iddia eder (s. 52). Bu sınırlamanın, kuşkusuz, aslen menejeler problemiyle ilgili olarak formüle edilmiş çelişkili sınıfsal konumlar kavramıyla ilişkisi vardır (bkz. s. 37-51).
- (2) Örneğin, bkz. Roemer'in kendi kitabıyla ilgili özeti, 'New Directions in the Marxian Theory of Exploitation and Class', derleyen J. Roemer, *Analytical Marxism* (Cambridge, 1986).
- (3) E.O. Wright, 'Reconsiderations', Steedman ve diğerleri, *Value Controversy*, s. 150. Wright, Roemer'in kitabında yazdığı ilk eleştirel karşılığında, zorunlu olarak egemenlik doğuran etkenin sömürüden ziyade sınıf olduğunu savunmuş, ama

savlarının temel yönelimini değiştirmemişti: bkz. 'The Status of the Political in the Concept of Class Structure', *Politics and Society* 11:3 (1982).

- (4) Wright, *Classes*, s. 71-2 ve 83.
- (5) Wright, *Classes*, s. 79-80 ve 89.
- (6) Wright, *Classes*, s. 87-88.
- (7) Wright, *Classes*, s. 124.
- (8) Wright, analitik Marksizmin "düşüncem ve çalışmalarım üzerinde büyük bir etki yaptığını" kabul etmiştir. (Wright, *Classes*, s. 2.)
- (9) Bkz. A. Callinicos, *Making History* (Oxford, 1987), özellikle Bölüm 2 ve 5.
- (10) Wright, *Classes*, s. 65.
- (11) Bkz. J. Elster, 'Roemer versus Roemer', *Politics and Society* 11:3 (1982).
- (12) Bkz. J. Roemer, *A General Theory of Exploitation and Class* (Cambridge, Massachusetts, 1982), s. 194-5. Ben Roemer'in iki sömürü modelini şu çalışmamda ayrıntılı olarak eleştirdim: 'Exploitation, Justice and Socialism', University of York, Morell Studies in Toleration Discussion Paper, No. 16 (1985).
- (13) Wright, *Classes*, s. 174, 85 ve 95.
- (14) P. Meiksins, 'Beyond the Boundary Question', *New Left Review* 157 (1986), s. 110.
- (15) Örneğin, bkz. G.A. Cohen, *Karl Marx's Theory of History - a Defence* (Oxford, 1978), s. 63-9.
- (16) Wright, *Classes*, s. 93-4.
- (17) Bkz. T.Cliff, 'The Theory of Bureaucratic Collectivism - a Critique', T.Cliff, *Neither Washington nor Moscow* (Londra, 1982).
- (18) Wright, *Classes*, s. 187, not 2 ve s. 185; ayrıca bkz. s. 152-3 ve 181.